

ugyanakkor fantáziás színkezelés. Mert Bene József — még annak idején — mindent megtanult, amit egy festőnek, grafikusnak tudnia kell ahhoz, hogy biztonságosan, a tartalomra figyelve, annak szolgálatába állítva a kifejezés-módot — gazdagítsa, mélyítse művészetét.

Csaknem minden egyéni kiállításán valami többé vagy kevésbé szembe-ötölő újítással lepett és lep meg bennünket. Készülő egyéni kiállításán új, tíz év munkájával kikísérletezett és tökéletesített enkausztikáit csodálhatjuk meg (guás-színes tus és méhviasz felhasználásával rajzolt-festett képek). Talán a legérettebben, leggazdagabban ezekben összegeződik mindaz, ami értékeset a különböző műfajokban mind ez idáig nyújtott. Ez a 70 esztendő Bene József születésnapján ajándéka a művészetkedvelők számára. A romániai magyar festészet legjobb hagyományából kiinduló, azokat folytató és továbbfejlesztő Bene József. A nyugtalan, önmagával mindig elégedetlen művészé, akitől még sok hasonló meglepetést, születésnapján ajándékot várunk.

Fodor Sándor

Az egyik utolsó fonográfos gyűjtőút

A mai korszerű eszközök nagyon megkönnyítették a népdal- és a néptánc-gyűjtők munkáját. Magnetofon és hangosfilm birtokában nemcsak gyorsabban és egyszerűbben, hanem sokkal jobb eredménnyel is gyűjthetnek. A magnetofonkészülék kezeléséhez nem kell különösebb előképzettség, szalagja is olcsóbb, és akárhányszor letörölhető. Kodály Zoltánnak viszont — a nagy költségek miatt — még arra kellett intenie a kutatókat, nehogy megkockáztassák felderítetlen gyűjtőterületre lépelni a fonográfot. A fonográfos gyűjtőnek a játékkal egyidejűleg le kellett jegyeznie a felvett zenét-szöveget, mert nem bízhatott mindent az utólagos lehallgatásra. Dinamika, hangsúlyok, szín, sőt olykor a szöveg érthetősége is áldozatul esett a fonográf technikai tökéletlenségének.

A „hősies“ fonográfos gyűjtés számomra mégis életre szóló élményt jelentett, és örökre hálás leszek a sorsnak, hogy a dühöngő háború árnyékában is lehetővé tette számomra a nép táncoló-daloló ösztöne egy-egy csodálatos produktumának megmentését a visszahozhatatlan eltűnéstől. A feledhetetlen Lajtha László, a kiváló zeneszerző, Bartók és Kodály mellett a legnagyobb magyar népzene-gyűjtő 1941-ben Homoródfürdőn nyaralt. Innen több kisebb gyűjtőutat is szervezett a környékre. Ezekre én is elkísértem, és ekkor tanultam meg a fonográfos gyűjtés technikáját. A tanultakat aztán egy véletlen nyomán rövidesen már mint „igazi“ gyűjtő hasznosíthattam. Egy alkalommal Pesten, a csiki származású Molnár Istvánnal, a nagy koreográfussal, a párizsi opera egykori szólistájával találkoztam. Épp korszakos jelentőségű elképzelésének és tervének megvalósítására készülődött, s a táncdallamok összegyűjtésére és lejegyzésére keresett magának munkatársat. Amikor megtudta, hogy a zeneakadémián vagyok, és Kodálytól tanultam a népzénet, s hogy a paraszti tánczene stílusát gyermekkorom óta ismerem, meghívott, hogy tartsak vele gyűjtőútjain.

Az 1942—1943-ban végzett gyűjtésünk legérdekesebb állomásairól gazdag eredménnyel tértünk haza. A többi között Kalotaszegről öt változatban vettük fel a híres „kalotaszegi legényest“ (Mérán, Magyarvistán és Inaktelkén), megörökítettük továbbá az „inaktelki verbunkot“, meg a „mérai csárdást“ és „gyorscsárdást“. Székelyföldön a „székely verbunkot“ hét változatban (Szentegyházasfalun, Csiktapolcán, Csikpálfalván, Csíkszenttamason), a székely páros táncok közül meg a csíkszenttamási „kezest“ és „csárdást“. Kár, hogy néhány híres táncos lelőhelyet, mint amilyen Nyikómente, Korond, Sófalva és Kecsetkisfalu vidéke, nem sikerült felkeresnünk. A csángó táncok közül filmre került (és a zenéje fonográfhengerre) a „csángó verbunk“, a „régí héjsza“ és a „korobjászka“, valamint a „gyimesközéploki hétlépés“. Természetesen Erdélyen kívül eső területeken is gyűjtöttünk. A szatmári tájakon például felvettük a „szatmárökörítői juhásztáncot“, a páros táncok közül a „szatmárökörítői fergetegest“ és a „tyukodi csárdást“.

A filmszalag és a fonográfhengerek igen költségesek voltak, így, sajnos, csak a legérdekesebb és legértékesebb táncokat örökíthettük meg. Jól éreztük, mily nagy felelősség hárul reánk, hisz nyilvánvaló volt előttünk, hogy a társadalom mélyreható változások előtt áll, s a civilizáció idő előtt nyomtalanul kitörölheti a tánc hagyományok egyik-másik értékes elemét vagy éppenséggel alapvető formáit. Máskülönben gyűjtésünket Molnár István vaskos kötetben dolgozta fel. 1947-ben jelent meg Magyar tánc hagyományok címmel. Úgy érzem, mindmáig az egyik legalapvetőbb és leggazdagabb forrása a magyar népi táncművészetnek.

Az erdélyi paraszzenészek, falusi cigányok játékaról meg kell jegyznem, hogy rendkívül fantáziadús volt, és lejegyzésük engem is igen nehéz feladat elé állított, hogy a gazdag cifrázásokat, díszítéseket is pontos kottaképpen rögzíthessem. Jóllehet stílusukat gyermekkorom óta ismerem, mégis egyik-másik henger mellett öt óra hosszat is elidőztem egyetlen pár soros daltam lejegyzésekor. Azt is meg kellett figyelmem, hogy az ornamentikában mi a hagyományos, a sajátos, és mi a pillanatnyi ihlet terméke, hogy a tájegységre jellemző stílus-e, vagy csupán a muzsikus kivételes játékkedve, variáló készsége állított nehéz helyzetbe. Nagyon kényes, egész embert kívánó feladat volt ez mind a gyűjtőúton, mind otthon, a dolgozószobában, a fonográf mellett.

Molnár István a gyűjtés során arra törekedett, hogy a felvett anyag biztosítsa a szintézis lehetőségét. A táncot mint mozgáskomplexumot alapformákra kívánta visszavezetni: „A népi alpból kifejlesztett táncforma belső értékét csak az alapformák birtokában vagy ismeretében találhatjuk meg. Különben [...] csak a formák nagy lendületét vagy más külsőségeit látjuk meg, lényegéhez azonban nem tudunk hozzáférni.“

Végezetül megjegyzem, hogy az általam lejegyzett zenei anyagot Pongrácz István zeneszerző és Zempléni Kornél zeneszerző és zongoraművész nagyzenekarra is feldolgozta, Molnár István pedig koreográfiát írt hozzájuk, és a műveket elő is adták. Fáradozásainknak ilyen honorálása külön is nagy öröm és elégtétel volt számomra.

Balogh Ferenc